

ÜRÜN DENGİ TABLOLARI HAKKINDA GENEL AÇIKLAMA

Ürün denge tabloları, tarımsal ürünlerin arz kaynaklarını ve kullanım şekillerini belirli bir referans dönem boyunca karşılaştırarak ayrıntılarıyla ortaya koyan tablolardır. Söz konusu tablolar tarımsal ürün piyasalarının yönetiminde karar alıcılar için sektörün yapısı ve piyasaların gelişimi hakkında analiz aracı olma işlevi görmektedir.

EUROSTAT metodolojisi göz önünde bulundurularak, her bir ürünün piyasa dönemi esas alınarak tarımsal üretimde önemli paya sahip 63 bitkisel ürün ile işlenmiş ürünlerden şeker için denge tablosu oluşturulmaktadır. 2007/08 piyasa döneminden itibaren, “Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler”; “Sebzeler” ve “Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri” olmak üzere üç ana ürün grubuna göre haber bülteni olarak yayımlanmaya başlanmıştır.

Ürün denge tablolarına ilişkin metodolojik çalışmalar devam etmekte olup, daha önceki yayınlarda ulaşılamayan veri kaynaklarına ulaşılarak her bir ürün için kullanım kalemlerinin ayrıntılı bir şekilde sunulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Aşağıda, çalışmanın kapsam, yöntem, tanım ve kavramlarına ilişkin temel bilgiler verilmiştir.

Kapsam ve yöntem

Belirli bir ürüne ait denge tablosu, o ürünün piyasası hakkında genel bir bilgi sunmak amacıyla, yalnızca hammadde olarak kullanılan birincil tarımsal ürünü (örneğin buğday) değil, o üründen elde edilen işlenmiş ürünleri de (örneğin buğday nişastası, un) kapsamaktadır. İşlenmiş ürünlere ait dış ticaret rakamları, teknik dönüşüm katsayıları kullanılarak kendisini oluşturan birincil ürün eşdeğerine dönüştürülmekte ve böylece mamuller ürettikleri hammadde başlığı altında toplanmaktadır.

Ürün denge tabloları, her bir üründe toplam arzın toplam kullanıma eşit olduğu varsayımına dayalı olarak hazırlanmaktadır. Arz; kullanılabilir üretim ve ithalat kalemlerinden, kullanım ise; yurt içi kullanım, ihracat ve stok değişimi kalemlerinden oluşmaktadır.

Arz =
Kullanılabilir üretim
+ İthalat
+ Dönem başı stoku

Kullanım =
Yurt içi Kullanım
Tohumluk kullanım
Yemlik kullanım
Piyasa kayıpları
İşlenen kısım
Endüstriyel kullanım
Tüketim
+ İhracat
+ Dönem sonu stoku

Dönem başı ve sonundaki stokların her zaman sağlıklı bir şekilde temin edilmesinin zor olması, hesaplarda sadece stok değişimini kullanmayı daha elverişli kılmaktadır. Buna göre, denge tabloları şu şekilde ifade edilebilir:

Arz =
Kullanılabilir üretim
+ İthalat

Kullanım =
Yurt içi Kullanım
+ İhracat
+ Stok Değişimi

Tanım ve kavramlar

Piyasa yılı: Her bir ürün için ilgili ürünün hasat edilme ve/veya piyasaya sürülmesinden, bir sonraki yılda hasat edilme zamanına kadar olan dönemi ifade etmektedir.

Üretim: Ürünün hammadde halindeki üretim miktarıdır. Cari tarım istatistiklerindeki üretim rakamları kullanılmıştır.

Üretim kayıpları: Ürünün hasat sırasında ve hasat sonrası çiftlik avlusuna getirilinceye kadar maruz kaldığı kayıplardır. TÜİK ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiş araştırma sonuçlarında elde edilen oranlar kullanılarak, üretimin belirli bir yüzdesi olarak tahmin edilmiştir.

Kullanılabilir üretim: Hasat edilen ürün miktarından üretim kaybının çıkarılmasıyla hesaplanan değerdir. Bu çalışmada; üretim kayıplarının çıkarılmasından sonra kalan miktarın tümünün kullanıma hazır olduğu kabul edildiğinden kullanılabilir üretim kavramı, net üretime karşılık gelmektedir.

Yurt içi kullanım: Gıda tüketimi, yemlik, tohumluk, endüstriyel kullanım ve kayıp miktarlarının toplamına karşılık gelmektedir.

Tüketim: Referans dönem süresince, yurt içinde ürünün tüm şekilleriyle (işlenerek ya da işlenmeden) insan tüketimine sunulan miktardır.

Tohumluk kullanım: Üretim döngüsünün sağlanması için kullanılan hammadde miktarıdır. Çeşitli araştırmalardan elde edilen birim alana atılan tohum miktarının ekilen alana çarpımı ile tahmin edilmiştir.

Yemlik kullanım: Yem üretiminde hammadde ve/veya doğrudan yem olarak kullanılan miktarlardır.

Endüstriyel kullanım: Ürünün, gıda tüketimi ve hayvan yemi olarak kullanımı haricinde çeşitli sanayi kollarınca kullanılan miktardır. Gıda sanayiine aktarılan hammaddeler 'Tüketim', yem sanayiine aktarılan hammaddeler 'Yemlik kullanım' başlıkları altında ele alınmıştır.

Kayıplar: Ürünün hasat edildikten sonraki dönemde taşınması, işlenmesi ve depolanması sırasında meydana gelen piyasa kayıplardır.

İhracat ve ithalat: GTİP'de yer alan birincil tarım ürünlerinin ve bunlardan elde edilen ara ve nihai ürünlerin hammadde eşdeğeri dış ticaret miktarları toplamıdır.

Stok değişimi: Ürünlerin yılsonu ve yılbaşı stok miktarları arasındaki farktır. Toprak Mahsulleri Ofisi ile Üretici Birliklerinin kayıtları esas alınmıştır. Kullanım kalemlerinin ayrıntılı olarak tanımlanabildiği ürünlerde ise dengeleme unsuru olarak tahmin edilmiştir.

Yeterlilik Derecesi: Bir bölgenin kullanılabilir üretiminin (iç üretim) o bölgenin talebini ya da yurtiçi kullanımını (insan, hayvan ve endüstrinin bütün ihtiyaçlarını) ne ölçüde karşılayacak durumda olduğunu gösterir.

$$\text{Yeterlilik derecesi} = \frac{\text{Kullanılabilir üretim}}{\text{Yurtiçi kullanım}} \times 100$$

Değerin, 100'den küçük olması, üretimin yurt içi talebi tam olarak karşılayamadığı durumu temsil eder. 100'den büyük olan bir değer, normal iç ihtiyaçları geçen, ihraç edilebilir ve/veya stoklanabilir miktarların varlığını gösterir.